

УДК 159.9:33

Кобаль М. В.
Мукачівський державний університет**ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Стаття присвячена дослідженню механізмів формування інноваційної культури в українському суспільстві та трансформації відповідних суспільних цінностей.

Ключові слова: інновація, нові технології, інноваційна діяльність, інноваційна культура, інноваційне суспільство.

Кобаль Н. В. Особенности инновационной культуры современного украинского общества. Статья посвящена исследованию механизмов формирования инновационной культуры в украинском обществе и трансформации соответствующих общественных ценностей.

Ключевые слова: инновация, новые технологии, инновационная деятельность, инновационная культура, инновационное общество.

Kobal M. Features innovative culture of modern Ukrainian society. The article deals the mechanisms of innovation culture in the Ukrainian society and the transformation of relevant social values.

Key words: innovation, new technologies, innovation activities, innovation culture, innovative society.

Актуальність дослідження інновацій зумовлена необхідністю розуміння сутності і механізмів суспільного розвитку, оновлення суспільства. Інновації, поєднуючи досягнення науки з можливостями виробництва, спрямованими на задоволення потреб за допомогою створених нововведень, виконують роль необхідної умови розвитку соціуму.

Глобалізація світової спільноти, посилення конкуренції, поглиблення інформаційних процесів призвели до того, що інновації набули характеру цілеспрямованості і відтворюваності на постійній основі. Рівень розвитку країн починає оцінюватись в тому числі і за їх інноваційним потенціалом. Відбувається перехід найбільш передових країн до нового типу розвитку – інноваційного, для якого характерним є неперервний і цілеспрямований процес пошуку і реалізації нових знань, нововведень, що дозволяє підвищити ефективність суспільного виробництва, збільшити міру задоволення потреб суспільства, покращити його життєдіяльність.

Інновації виступають одним з основних механізмів формування нових технологій, оновлення виробництва, управління знаннями, нових моделей поведінки, що створює передумови для пошуку альтернативних шляхів розвитку суспільства. У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні як природи інноваційного процесу, його особливостей, так і соціальних механізмів, за допомогою яких ці процеси реалізуються в суспільстві.

Вперше поняття «інновація» з'явилося у наукових дослідженнях XIX століття з культурології та лінгвістики і трактувалось як введення деяких елементів однієї культури в іншу. В XX столітті відбувається істотна трансформація понятійного змісту інновації, яка пов'язана з економічною динамікою суспільства. Виникнення інновацій пов'язувалося з впровадженням нового методу виробництва, нового товару, нової організаційної структури в промисловості, завоюванні нового ринку і відкриттям нового джерела сировини [3]. На початку 60-х років минулого століття інноваційна проблематика набуває актуального характеру завдяки стратегічним програмам в сфері авіакосмічної і телекомунікаційної промисловості, атомної енергетики. Поняття «інновація» починає широко застосовуватись в економічній науці, оскільки визначається в якості будь-яких цільових змін у функціонуванні системи, пов'язаної з використанням нових або вдосконалених засобів. Під інновацією починають розуміти не тільки зміну у внутрішній структурі господарського механізму, але й збільшення та реалізацію знань або ж особливу культурну цінність, яка сприймається людьми тепер і в даному місці як нова [3]. Не можна зводити інновації до нововведень у техніці й технології та розглядати інновації як процес введення нових принципів, нових виробів, а, швидше за все, як результат творчого процесу.

З позицій соціальної філософії цілком зрозумілий той факт, чому вивчення інновацій так довго обмежувалося рамками економічної науки. Вивчення матеріально-виробничої сфери, її змісту, структури, законів тощо є першим кроком у пізнанні суспільного життя. З загальнофілософських позицій можна назвати такі визначення поняття інновація:

- під інноваціями розглядаються нововведення у контексті загальної тенденції витіснення традиційних, архаїчних і кустарних форм діяльності раціонально організованими;
- в інноваціях вбачається цілеспрямований творчий процес зміни якісного стану й функціонування складових компонентів досліджуваної системи, обумовлений специфічними особливостями їхньої взаємодії й здійснюваний у сферах матеріального й нематеріального суспільного виробництва, щої являє собою закономірний, нерівномірно прискорений процес заміни старого новим;
- інновація стає надбанням культури, лише вбудовуючись у наявні системи норм і традицій, тобто стереотипуючись і стандартизуючись [2].

Феномен «інновація» вже давно подолав вузькі рамки техніко-економічної сфери, про що яскраво свідчить його широке вживання в різних сферах культури. Інноваційна діяльність виступає головною умовою процесів розвитку. Наявність освітніх, наукових, соціальних, політичних, економічних інновацій свідчить про

орієнтацію в різних площинах суспільства й культури на нове, що найбільшою мірою характеризує соціокультурну реальність.

Соціально-філософський аспект проблеми інновації спрямований на відтворення в системі понять усієї сукупності притаманних інновації властивостей і зв'язків, тобто формування цілісної системи знань про інновацію та її роль в соціокультурному відтворенні в українському суспільстві та формування світоглядних орієнтацій сучасної особистості.

Інновацію як соціокультурний феномен характеризує відображення специфічних рис культури сьогодення та реалізація нового в культурі майбутнього. Тобто інновація може трактуватись як соціокультурна модель об'єктивації нового, за допомогою якої можливо не тільки виявити особливості культурної реалії, але й спрогнозувати її подальший розвиток.

Як діяльнісний процес інновація поєднує творчо-теоретичний і предметно-практичний тип діяльності суб'єкта, тому аналіз передумов інновації в історії культури має вибудовуватися навколо трьох складових інноваційного процесу: суб'єкта цього процесу й двох видів його діяльності – творчо-теоретичної (духовно-перетворюючої) діяльності і предметно-практичної (матеріально-перетворюючої) діяльності.

До інноваційних процесів, які перетворюють сучасну соціокультурну реалію, джерелом яких є інформаційні інновації, варто віднести глобалізацію й віртуалізацію культури. Обидва явища, спровоковані інформаційно-технологічною революцією й хвилею розповсюджуваних від неї інновацій, в сучасній соціокультурній реалії виходять за межі своєї споконвічної галузі застосування (у першому випадку інформатики, у другому – економіки) і представляють сутнісні характеристики постіндустріального соціуму. Інновація прив'язується до предметних галузей конкретних наук: в технічних науках акцентується увага на технологічній стороні змін принципово нових технологій; в економічній науці фіксується не тільки процес впровадження, але й рентабельне використання нововведення; у сфері педагогічних наук все більшу популярність здобувають інноваційні підходи в галузі управління освітнім процесом.

Інноваційна діяльність передбачає систему взаємозалежних видів робіт, сукупність яких забезпечує появу інновацій, а саме:

– науково-дослідна діяльність, спрямована на отримання нового знання у вигляді відкриття або отримання нової технології, конструкції тощо у вигляді винаходу;

– проектна діяльність, спрямована на розробку особливого, інструментально-технологічного знання про те, як на основі наукового знання в заданих умовах необхідно діяти, щоб вийшло те, що може або повинно бути, тобто інноваційний проект;

– освітня діяльність, спрямована на професійний розвиток суб'єктів певної практики, на формування в кожній особистості знання про те, що і як вона повинна робити, щоб інноваційний проект міг бути реалізований.

Отже, допоки не об'єднуються воедино всі необхідні знання, тобто науково-технічні досягнення, потреби часу, можливість використання знань, – інновації неможливі. Зміст інновацій, їх сутність і роль можна розглянути через призму їх основних функцій.

Основні функції інновацій в суспільному розвитку полягають в такому: 1) інновації є джерелом втілення в життя досягнень людського інтелекту, науково-технічних результатів, сприяючи інтелектуалізації трудової діяльності, підвищенню її наукоємності; 2) за допомогою інновацій розширюється коло вироблених товарів і послуг, поліпшується їх якість, що сприяє зростанню потреб кожної людини й суспільства в цілому й задоволенню цих потреб; економія праці (зростання продуктивності і якості праці, зниження трудомісткості, монотонності та інтенсивності трудових процесів).

У середині 1980-х рр. і на початку 1990 рр. наша країна, потрапивши в лещата системної кризи (економічної, політичної, духовної, національної) не змогла знайти правильного виходу з неї. Головна причина цього – криза управління, деградація політичної еліти, яка не спромоглася правильно відповісти на жоден виклик часу через брак сучасного стратегічного мислення.

Усі виклики, які виникали перед світом і Україною, перебували в принципово іншій площині – виникаючої економіки постіндустріальних відносин, принципово інших відносин власності, нової системи мотивації до праці. Під впливом двох революцій – науково-технічної й інформаційної – виникла інша економіка, у створенні якої традиційні індустріальні фактори (мінерально-сировинні ресурси, будинки, спорудження тощо) перестали відігравати вирішальну роль. У створенні собівартості продукту, суспільних відносин, нового виду мотивації до праці (і життя в цілому) вирішальну роль зайняли нематеріальні фактори: знання, інформація, інноваційний тип мислення і поведінка творчої людини, яка створює „ноу-хау”. З'явилися нові види суспільних відносин – інтелектуально-інформаційні, питома вага яких у будівництві суспільної продукції стала домінувати. Виник новий двигун суспільного прогресу – інформаційно-інтелектуальний, носій якого – інформаційний клас і новий тип особистості – керівник-менеджер XXI століття. Основним капіталом його стали сучасні управлінські й організаційні знання, творче мислення стратегічного типу.

Формується нова гуманістична культура, в якій людина розглядається як самоціль суспільного розвитку. Звідси підвищені вимоги до особистості: в ній повинні поєднуватися висока кваліфікація, компетенція у фаховій сфері діяльності, соціальна відповідальність і загальнолюдські моральні цінності.

Складність сучасної соціально-економічної ситуації в країні багато в чому залежить від нестабільності інноваційних процесів, які відбуваються в ній і які стають закономірностями розвитку сучасного суспільства.

Але якщо донедавна ці зміни відбувалися досить повільно, то сьогодні вони набувають революційного характеру. Саме цим і обумовлена постійна увага науковців до проблем вивчення життєвих циклів інновацій, джерел ідей інноваційних процесів; важливості їхнього нормативно-правового забезпечення; технологій організації інноваційної діяльності в різних її сферах та інше.

Одним з аспектів цієї проблеми є наявність психологічних бар'єрів, які гальмують інноваційні процеси в суспільстві. Перш за все, це організаційно-психологічні бар'єри, що виникають внаслідок неприйняття нововведень через невідповідність ціннісних орієнтацій особистості інноваційним процесам, які проявляються в структурі відносин „особистість – особистість”, „особистість – група” як бар'єрів ділового спілкування. Важливим аспектом залишається пошук співвідношення творчості та креативності особистості [2].

Формування сучасної інноваційної культури як підґрунтя для ефективного науково-технологічного розвитку в Україні потребує відповідної перебудови соціально-економічного та культурного світогляду суспільства. Головне завдання щодо розвитку інноваційної культури суспільства в системі економіки знань полягає у стимулюванні трансформації суспільних цінностей відповідно до визнання пріоритетів творчої праці, самовдосконалення і самонавчання, соціально відповідального підприємництва та правової компетентності. З цих позицій основними напрямками формування сучасної інноваційної культури в Україні є:

- підвищення ролі національних засобів масової інформації в справі формування інноваційної культури суспільства, пропагування цінностей творчої праці та вільного підприємництва;
- спрямування освітньо-інформаційних програм на впровадження інновацій на всіх рівнях суспільної діяльності;
- розвиток управлінської і правової культури службовців і спеціалістів, підвищення рівня економічної, юридичної та інформаційної освіченості громадян;
- державна підтримка науково-популярних публікацій, програм і видань;
- вшанування провідних учених України, пропагування сучасних досягнень науки та їхнього значення для майбутнього українського суспільства [2].

Україна має передумови для швидкого створення і успішної діяльності мережі інноваційної інфраструктури, а саме:

- наявний високий освітній та інтелектуальний рівень населення;
- робота в рамках аутсорсингових схем (розробка програмного забезпечення, Інтернет-контент, системний аналіз, консалтинг);
- велика кількість незадіяних „проривних” технологій, що знаходяться в стадії готовності до запровадження;
- наявність низки великих і малих індустріальних регіонів з розвиненою виробничою інфраструктурою;
- значна мережа потужних наукових та освітніх закладів;
- наявність широкого розуміння суспільством на всіх рівнях ролі науки, технології і творчої особистості.

Інноваційний розвиток в Україні має передбачати системний підхід, спрямований, перш за все на створення такої атмосфери в суспільстві, в якій конструктивне ставлення до нової ідеї, нововведення було б не лише потребою кожного громадянина, але й однією з найбільш значущих суспільних цінностей. Саме створення суспільних цінностей породжує довіру в суспільстві та лояльність, що в сукупності зі співробітництвом та інноваціями приводить до успіху. Завданням стратегічної значущості можна вважати необхідність формування в суспільній свідомості глибокого розуміння безальтернативності для України інноваційної моделі розвитку економіки і культурно-освітньої та психологічної готовності активно втілювати в життя саме такий варіант соціально-економічного розвитку країни. Реальна практика підтверджує: незадовільний рівень інноваційної культури виявляється і в недостатній фаховій підготовці робочої сили, і в стереотипах масової свідомості, які стають нині реальним гальмом при освоєнні новітніх технологій і негативно впливають на ефективність роботи органів управління, на прийняття й виконання принципово важливих рішень. Готовність до змін становить сутність інноваційної економічної поведінки та мислення. Щоб створити дійсно сприятливий інноваційний клімат в державі, потрібне широке впровадження базових знань про інноваційні процеси.

Інноваційне суспільство – це високо інтелектуальне суспільство, якому притаманне невинне інтелектуальне пізнання, підвищена інтелектуальна діяльність. Рафінованою формою підвищеної інтелектуальної діяльності слід вважати наукову діяльність, передусім фундаментальні дослідження. В свою чергу, кадрове забезпечення інноваційної діяльності нині неможливе без підготовки менеджерів у сфері технологічного менеджменту, які б відповідали таким вимогам: ініціативність, креативність, самостійність, ерудиція, вміння генерувати нові ідеї, глибокі економічні знання, певний рівень інженерних знань, психологічна культура тощо.

Об'єктивну незатребуваність інноваційного менеджменту в Україні можна пояснити наявністю високого рівня традиційних форм діяльності, що, в свою чергу, пов'язано з інформаційною непрозорістю ринку, відсутністю стимулів для спрямування інвестицій у власне інноваційні проекти.

Особливо важливою в умовах змін є така властивість особистості, як адаптована мобільність, тобто здатність жити і працювати в атмосфері змін, почуття нового, прагнення вчитись і навчати інших,

інтелектуальна, вольова та емоційна стресостійкість. Таким чином, інноваційний тип мислення і адаптивна мобільність – це характерні риси інноваційного менеджера та противагу керівнику-консерватору.

В Україні відбувається інтенсивна інтеграція традиційних методів жорсткого та м'якого управління в нову концепцію, орієнтовану на роль людини в діяльності підприємства (основний ресурс організації), орієнтацію на гнучкість в усіх сферах діяльності, прагнення до ефективного використання інноваційного потенціалу.

Стає очевидним, що без врахування глобальних факторів розвитку, єдності природного і соціального, матеріальних і духовних начал в житті людства, побудувати сучасну управлінську парадигму і знайти адекватні їй технології реалізації неможливо.

Ефективне використання методів інноваційного розвитку національної економіки передбачає в якості соціального базису формування і стійке відтворення інноваційної культури, яка полягає, як було вже сказано, у стимулюванні трансформації суспільних цінностей відповідно до визнання пріоритетів творчої праці, самовдосконалення і самонавчання, соціально відповідального підприємництва та правової компетенції. На державному рівні потрібно розробити механізми формування інновацій у суспільстві, що сприятиме розвитку конструктивних світоглядних орієнтацій особистості.

Україна, на жаль, належить до технологічних аутсайдерів сучасного світу. Недосконалість, а фактично відсутність державної стратегії, вибудованої на конкурентоспроможній економіці, яка будується на інноваціях, є основною причиною відсутності зацікавленості вітчизняних промисловців до впровадження інновацій. Нині частка нашої держави в світовому обсязі торгівлі наукоємною продукцією становить лише 0,1 %.

Для прискореного інноваційного розвитку Україні потрібно вжити такі заходи:

по-перше, започаткувати дієву державну політику, спрямовану на пріоритетний науково-технологічний розвиток;

по-друге, створити керовану інноваційну модель розвитку держави на основі затверджених законом України в листопаді 2010 року шести пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку відповідно до наявних природних і людських ресурсів, геополітичного стану та географічного положення України. На основі цих пріоритетів необхідно започаткувати стратегічні програми розвитку (національні програми), які об'єднують власні наукові розробки, власний кадровий супровід (передову університетську освіту), вітчизняний виробничий сектор і бізнес;

по-третє, доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної освіти і науки. З широкого спектру наукових досліджень і наявної системи підготовки кадрів, традиційно здійснюваних в Україні, мають бути виділені ті, де існують відповідні умови для створення справжнього інноваційного прориву (потужні наукові школи, матеріальна база, лідерські позиції тощо). На цих напрямках необхідно сконцентрувати кращі людські та фінансові ресурси, забезпечити адміністративну підтримку, інтеграцію суто дослідницького та університетського сегментів для кадрового супроводження наукових програм;

по-четверте, уніфікувати вимоги, які ставляться до фахівців різних рівнів як з боку роботодавців, так і з боку освіти. Головними інструментами, покликаними сприяти процесу ефективної взаємодії сфери праці і сфери освіти, є узгоджена з європейською загальною кваліфікаційною рамкою Національна рамка кваліфікацій України, збалансоване з потребами ринку праці та перспективними напрямками розвитку країни державне замовлення на підготовку фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / [Л. І. Федулова, С. В. Захарін, М. С. Данько, І. А. Шовкун, В. К. Хаустов; під ред. Л. І. Федулова]. – К. : НАН України, Інститут економіки та прогнозування, 2007. – 124 с.
2. Сандига О. І. Інноваційний потенціал соціального розвитку (філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. І. Сандига – Луганськ, 2004. – 21 с.
3. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : 1982. – 382с.

УДК 378.147

Григоренко Н. О.

викладач англійської мови Національного університету
біоресурсів і природокористування України

РЕСУРС САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті виявлена соціокультурна та педагогічна сутність ресурсу самоосвітньої діяльності студента на основі аналізу категорій і понять “ресурс”, “самоосвіта”, “самоосвітня діяльність”.

Ключові слова: ресурс, самоосвіта, самоосвітня діяльність, ресурс самоосвітньої діяльності.

Григоренко Н. А. Ресурс самообразовательной деятельности студента как социокультурный и педагогический феномен. В статье выявлена социокультурная и педагогическая сущность ресурса